

Abbed Wilhelms Breve.

Samlingens almindelige Karakter.

Den brogede Samling Breve, som er overleveret under Navnet Wilhelmi Abbatis S. Thomæ de Paraclito, frembyder meget betydelige Vanskeligheder, da Breve, som ved deres beslægtede Indhold tydeligt ses at høre sammen, er spredt rundt omkring i Samlingen, mange Breve ved deres knappe Antydninger er temmelig uforstaaelige, og navnlig enhver Datering savnes. Lettere bliver Opgaven ikke ved den slette Form, hvori de er overleveret ¹.

Foran Brevene staar en Index, der angiver Adressat, eller en ganske kort Regest af Indholdet eller begge Dele, og heraf kan af og til Forstaaelsen af et Brevs Indhold suppleres. Efter

¹ S. R. D. VI, 1 ff. De bevarede Haandskrifter er alle ganske sene, hullede og daarlige; de gaar tildels tilbage til et middelalderligt Pergamentshaandskrift (Birket Smith: Københavns Universitetsbibliothek før 1728), men allerede dette har været stærkt ødelagt; der har været store Huller, adskillige Blade har været udrevne, saaledes at flere Breve er gaaet tabt, andre har mistet Begyndelsen eller Slutningen. Der findes imidlertid saa store Afvigelser mellem de bevarede Haandskrifter, at de ikke alle kan stamme fra den nævnte Pergament-codex; et eller flere Haandskrifter af Brevene har været bevaret. Selve Spørgsmaalet om Textens Historie bliver derved temmelig kompliceret og maa gøres til Genstand for en særlig Undersøgelse; en saadan vil fremkomme som Grundlag for Recensionen af Texterne til det planlagte Diplomatarium Danicum. Da Abbed Wilhelm ikke blot var indkaldt fra Frankrig men hele sit Liv vedblev at staa i Forbindelse med Mænd i sit Fædreland, er det sandsynligt, at han har sendt Exemplarer af sin Brevsamling til franske Kaldsfæller; det er derfor ikke udelukket, at der et eller andet Sted i et fransk Bibliothek kunde findes et Haandskrift, i gunstigste Tilfælde et mere fuldstændigt Haandskrift fra Middelalderen, hvorved vor hjemlige Overlevering kunde suppleres og renses; overmaade sandsynligt er det ganske vist ikke, men da Muligheden foreligger, bør den undersøges.

Analogier fra middelalderlig Overlevering er der næppe Tvivl om, at denne Index stammer fra Middelalderen, men ligesaa sikkert er det, at den ikke er skrevet af Forfatteren; der findes Mangler og Misforstaaelser, som evident viser dette, selv om det tages med i Betragtning, at ogsaa denne Liste ligesaavel som Brevene selv har lidt stærkt ved de senere Afskrivers Mangel paa Kendskab og Forstaaelse. Endelig har Suhm, som har udgivet Brevene med vanligt Sjuskeri, ikke bidraget til at lette Forstaaelsen.

Abbed Wilhelm har givet sin Brevsamling en Fortale, hvori han siger, at han til Belæring for andre har samlet disse Breve, som han dels har sendt til forskellige Personer, dels har skrevet i andre Mænds Navn ¹. Dette kan fornøftigvis kun betyde, at Samlingen indeholder saavel Breve, som virkelig er sendt, skrevet og sendt af ham selv paa egne Vegne, og Breve, som han har skrevet for andre.

Dette sidste Forhold var i hin Tid ganske almindeligt; vi behøver ikke at gaa længer end til Abbed Wilhelms Ven Stephan, der i mange Aar var Abbed for St. Geneviève klostret i Paris, i sin Alderdom biskop i Tournai. I hans bevarede meget omfattende Brevsamling findes talrige Breve udfærdigede for andre højere Gejstlige, af og til ogsaa for den franske Konge og andre verdslige Personer; skønt Konger og Prælater havde deres Kanslere, Sekretærer og Notarer, overdrog de ofte Affattelsen af vigtige Breve til Mænd, som enten ansaas for at føre en særlig god Pen eller i det givne Tilfælde at kunne fremstille Sagen paa særlig heldig Maade. Stephan af Tournai ² optræder saaledes oftere som Pennefører for Kong Philip August; No. 108 og 109 er f. Eks. Klager i Kongens Navn til Paven og Curien, No. 140 er et Brev til Paven, skrevet for Dronning Adela, Kong Philips Moder, medens No. 262 og 263 er skrevet for Philips forskudte Dronning Ingeborg til Erkebiskop Wilhelm af Reims. Ogsaa for denne høje Herre skrev Stephan Breve,

¹ Quas ad personas diversas emisimus, vel sub aliorum nomine scripsimus.

² Stephani Tornacensis Epist. Migne Patrologia Lat. Vol. 211 Sp. 309 ff.

saaledes No. 110, der er rettet til en Cardinal, der som pavelig Legat var sendt til Frankrig.

Der findes ogsaa i Samlingen Breve, som er optaget, fordi de giver Svar paa Breve, som Stephan har afsendt; saaledes No. 189 Svar fra Biskopen af Soissons paa et Brev af Stephan, der staar som 188; endelig findes ogsaa Breve, som hverken er skrevet af Stephan eller rettet til ham, men som drejer sig om kirkelige Spørgsmaal, i hvis Drøftelse han har deltaget. No. 3 er et Brev fra Biskopen af Clermont, hvori der rejses Spørgsmaal om et vigtigt Punkt i Daabsritualet, rettet til Stephan og til Biskopen af Paris, og medens No. 5 er Stephans Svar, er No. 4 Svar fra Biskopen af Paris og hører saaledes formelt ikke hjemme blandt Stephans Breve.

Wilhelm siger i Slutningen af sin Fortale, at man ikke maa undre sig over, at han har sat Pavers og Biskopers Navn i Indledningshilsnen af sine Breve; han har derved villet give dem større Autoritet. *Nemo vero miretur quod Paparum vel Episcoporum nomina salutationibus nostris præfigimus; quia hoc ideo fecimus, ut litterarum nostrarum principiis, quibus præponuntur, ex eorum nominibus major auctoritas famuletur.* Dette kan kun forstaaes saaledes, at der findes Breve, som han har angivet ved Indledningshilsen at være skrevet til eller af en Pave eller Biskop, uden at de i Virkeligheden var det, og saadanne Breve kan dog ikke oprindeligt være skrevet til en Pave eller en Biskop af ham selv eller til ham fra en Pave eller en Biskop, da det kun i meget faa Tilfælde vilde være tænkeligt, at en saadan Ændring af Adressat eller Afsender vilde komme til at passe med Brevets Indhold, og den i nogle Tilfælde endog vilde give Brevet Karakteren af at være et Falsum. Der er altsaa her Tale om fingerede Breve, smaa Afhandlinger i Brevets Form, saaledes affattet at Fictionen, der kun var rent formel, var let gennemskuelig for enhver kyndig Læser.

Fingerede Breve var i hin Tid ganske almindelige, og vi træffer dem hyppigt i de talrige bevarede Brevsamlinger, hvor de staar mellem de virkelige Breve, baade officielle,

for retslige og administrative Sager udfærdigede Breve, eller Diplomer og Privatbreve. Fra Abbed Wilhelms egen Tid har vi flere saadanne Samlinger af meget broget Indhold som den allerede nævnte af Stephan af Tournai.

Enhver Antydning af Datering af Brevene mangler, og for en meget stor Dels Vedkommende er der ingen eller i hvert Fald saa svage Holdepunkter for Datering, at jeg maa anse det for haabløst at forsøge noget, der i Virkeligheden er vilkaarligt Gætteri. De Bestemmelser, der er foretaget af Bartholin og Langebek og optaget af Suhm baade i Udga-ven og i hans Danmarkshistorie er, som det fremgaar af den Maade, hvorpaa Suhm paa det sidstnævnte Sted sætter Brevene ind i en eller anden Sammenhæng, uden noget som helst Grundlag. Breve, som med Sikkerhed kan siges at vedrøre en eller anden historisk Begivenhed, og som derfor maa høre sammen, er spredt paa forskellige Steder i Samlingen, og det er derfor paa Forhaand givet, at Brevenes Rækkefølge i Overleveringen heller ikke giver nogetsomhelst Holdepunkt for Kronologien.

For nærmere at undersøge de enkelte Breves Karakter tager jeg Udgangspunkt i et Par historiske Begivenheder, som ogsaa ad andre Veje er os vel bekendt.

En ikke ringe Del af Brevene staar paa en eller anden Maade i Relation til den ofte omhandlede Strid om Prinsesse Ingeborgs Ægteskab med Kong Philip II af Frankrig, men disse Breve er af højst forskellig Karakter og er spredt omkring i Samlingen paa en Maade, der ikke giver Holdepunkt for Kronologien og ikke er let at forklare.

Det er nødvendigt for muligvis at bestemme hvert enkelt Brevs Art og Karakter at følge Gangen i Sagen for de Begivenheders Vedkommende, som foregaar i Abbed Wilhelms Levetid ¹.

¹ Udførligt behandlet af Robert Davidsohn: Philip II. August von Frankreich und Ingeborg (1888), og Alexander Cartellieri: Philip II. August, König von Frankreich, III, 1910, p. 57 ff. 167 ff.; IV 27 ff. Begge disse For-

Planen til Ægteskab med en dansk Prinsesse er formodentlig opstaaet hos Kong Philip som et Led i hans Bestræbelser for at svække England eller rettere den engelske Konge, der som Vasal af den franske Krone sad inde med store Dele af Frankrig; at det skulde være Abbed Wilhelm, der havde undfanget Ideen, er en absurd Tanke; formodentlig beror Sagen paa, at de danske Konger stadig havde hævdet at have en fra Knud den store nedarvet Ret til Englands Krone, og efter Datidens Opfattelse vilde Ægteskab med en Prinsesse af det danske Kongehus medføre noget af denne Ret. At Danmark i Slutningen af 12. Aarhundrede stod i et slet Forhold til den tyske Kejsermagt kunde maaske synes betænkeligt for den franske Konge, ganske særligt paa dette Tidspunkt da Richard Løvehjerte var kommen i fjendtligt Forhold til Kejsers Henrik, som lod den engelske Konge tage til Fange, da han efter sit mislykkede Korstog søgte at slippe gennem Tyskland; men de politiske Forhold skiftede hurtigt, og Richard og Henrik sluttede netop i Aaret 1193 et Forlig, der kunde blive farligt for Philip eller dog maatte gøre det vanskeligt for ham at faa sine Planer mod Richard gjort til Virkelighed. Danmarks stærke Magtstilling ved Østersøen kunde ogsaa nok gøre det til en nyttig Forbundsfaelle.

Hvornaar Ægteskabsforhandlingerne er indledet er ikke overleveret. Sandsynligvis er det allerede sket i 1192, da Richard Løvehjerte i Eftersommeren opgav sit Korstog og besluttede at vende hjem. Philip har da formodentlig tænkt alvorligt paa at angribe ham straks, naar han vendte tilbage, og han har næppe tænkt sig, at den engelske Konge skulde komme til at sidde to Aar i tysk Fangenskab. Sendefærdens, der kom til Danmark for at faa Kongens Søster til den franske Konges Dronning, krævede først som Medgift, at den danske Konge skulde stille Hær og Flaade til Raadighed et Aar til Erobring af England. Dette Tilbud blev afvist af Kong Knud. Det er sandsynligt, at Sendemændene derefter

fattere giver meget fyldige Kildehenvisninger, hvoriblandt ogsaa til Abbed Wilhelms Breve; nogle Misforstaaelser skyldes ufuldstændigt Kendskab til Danmarks Historie.

ikke kunde fremsætte nye Krav paa egen Haand, og at der derfor er hengaaet flere Maaneder, inden Forhandlingerne kunde genoptages; formodentlig først i 1193, da Philip havde erfaret, at Richard Løvehjerte var taget til Fange i Tyskland, og at Forhandlingerne mellem den tyske Kejser og Fangen førte til Forbund; han har derfor muligvis ændret sin Plan.

Da Forhandlingerne blev genoptaget stillede de franske Sendemænd Krav om 10,000 Mark Sølv i Medgift; overfor dette kraftige Forlangende stillede Kong Knud sig ganske naturligt til at begynde med afvisende, og under de følgende Overvejelser møder vi Abbed Wilhelms Indgriben. I et Brev til Kong Knud forklarer Abbeden ivrigt, at Ægteskabet vil tjene til stor Hæder for Danmark, og at denne Ære betyder langt mere end Pengene. Dette Brev II. 23 er ikke et officielt Aktstykke; Wilhelm har, som hans senere Sendelser viser, deltaget i Forhandlingerne fra dansk Side og maatte som saadan varetage Kong Knuds Interesser, men han kunde meget vel rette en privat Skrivelse til Kongen og deri give Raad om at indtage et mere imødekommende Standpunkt end det, han officielt maatte hævde. Der kan være Grund til med Suhm at henføre II. 24 til denne Tid; det er en i meget almindelige Vendinger holdt Lovprisning af Kong Knud, som kan være fremkaldt af Glæde over, at Kongen gik ind paa Betingelsen for Ingeborgs Ægteskab; den er holdt i et Privatbrevs Form, men efter den almindelige Karakter er det ikke engang sikkert, at det er et virkeligt Brev.

Sagen gik nu i Orden. Et nyt Gesandtskab afhentede i Sommeren 1193 Ingeborg, der 14. August formæledes med Kong Philip i Amiens. Abbed Wilhelm har utvivlsomt været Deltager i denne Sendefærd, og Brevet II. 61 til Kong Knud maa være skrevet fra Frankrig, medens alt endnu tegnede godt. Wilhelm forsvarer, at han har tilraadet Ægteskabet med den store Medgift, men der er intet Spor af, at selve Ægteskabet skal give Anledning til Bebrejdelse. Da det iøvrigt berettes, at Brylluppet fandt Sted samme Dag, som Bruden indtraf til Amiens, synes altsaa dette Brev med stor

Sandsynlighed at kunne dateres 14. August 1193; det er et Privatbrev, ikke noget officielt Dokument. Det er bekendt, at Ægteskabet straks efter Brylluppet blev erklæret ugyldigt paa Grundlag af en falsk Opstilling af et Stamtræ, der skulde vise, at Ingeborg var saa nært beslægtet med Philips første Hustru, at et Ægteskab efter canonisk Ret ikke var tilladt. Dette udførtes af Erkebiskopen af Reims, der var Kong Philips Morbroder, i en Forsamling af Rigets geistlige og verdslige Stormænd i Compiègne 1193, 5. November.

Faa Maaneder efter tog den danske Regering Affære. Wilhelms Brev II. 79 er en Klage fra Kong Knud til Paven over den ulovlige Ophævelse af Søsterens Ægteskab; det er et officielt Dokument fremsat som Grundlag for Reassumption af en Retssag, det vil sige Ugyldighedserklæringen i Compiègne. Hertil slutter sig et andet af Wilhelm udfærdiget Dokument II. 22, som er en udførlig Begrundelse af Klagen, idet Retsgrundlaget for Ægteskabets Opløsning udfra canonistiske Ægteskabsbestemmelser heri bestrides. I August eller September 1194 drog en Sendefærd bestaaende af Kongens Kansler Andreas Sunesøn og Abbed Wilhelm til Rom for at forebringe Sagen og de medbragte foruden de to nævnte Breve ogsaa et Brev fra Kongen til Kardinalerne, hvis Støtte paakaldes; ogsaa dette er et i officiel Form affattet Dokument, som de andre ført i Pennen af Abbed Wilhelm, da han har optaget det i sin Samling (II. 26); disse tre Dokumenter kan dateres til Slutningen af 1194. Fra denne Tid stammer vel ogsaa et Bønskrift til Paven, som er affattet i Ingeborgs Navn af Abbed Wilhelm, formodentlig efter Kongens Ordre (I. 32). Det har ganske Karakteren af personlig Henvendelse og ikke af officielt Dokument ¹.

Henvendelsen virkede forsaavidt som Pave Coelestin overdrog Kardinal Melior af S. S. Giovanni e Paolo at undersøge Sagen (Gesta Innoc. Mign. 204 cap. 50) og sendte Subdiakonen Centius til Kong Philip med Formaning om, at

¹ At i II. 26 og I. 32 er benyttet Udtrykket *incude mendacii fabricasset* (vel Citat) beviser vel ikke, som Davidsohn mener, p. 55, at de er af samme Forfatter, hvilket ogsaa er overflødig.

han skulde behandle Ingeborg sømmeligt; dette maa være sket i Begyndelsen af 1195, og det er vel et Resultat af det danske Gesandtskabs Anstrengelser, naar der 13. Mai afgik et Pavebrev til Erkebispnen af Reims, hvis Ophævelse af Ægteskabet blev stærkt dadlet, og det blev forbudt Philip at indgaa nyt Ægteskab, saa længe Ingeborg levede. Fra Rom skriver Wilhelm til Abbed Bernhard af Vincennes et Brev, hvori han omtaler Sagens Gang ved Curien og anmoder sin franske Ven om Støtte overfor Kong Philip (II. 77), og et andet Brev af beslægtet Indhold (II. 27) er skrevet til Abbed Valbert i Esrom; begge er personlige Breve. Sandsynligvis stammer Trøstebrevene til Ingeborg (I. 34 og 35) ogsaa fra denne Tid, altsaa Aaret 1195; ogsaa disse to hører naturligvis til Kategorien Privatbreve.

De danske Udsendinge skulde selv reise til Frankrig med Brevene og søge ved mundtlig Forhandling at bringe Orden i Sagen. Et mærkeligt Brev (II. 33) skrevet i Kansleren Andreas Sunesøns Navn til Cardinalbiskopen af Ostia meddeler, at Kansleren ved Nattetid har forladt Rom efter kun at have meddelt Paven sin Hensigt. Han angiver som Grund, at han har været udsat for Efterstræbelser, og han har reddet sig ombord i et Skib, der har bragt ham til Pisa. Da Andreas og Abbed Wilhelm herfra drog direkte til Frankrig for at overbringe Pavebrevene, synes det mærkeligt, om de omtalte Efterstræbelser skulde være udgaaet fra den franske Konge, der dog havde langt lettere ved at uskadeliggøre Sendelsen, naar den kom ind paa fransk Grund. Brevet til Kardinalen mangler Salutation og har nærmest Karakteren af en hemmelig Billet, altsaa et Privatbrev; vel er de mange Kærlighedsforsikringer meget conventionelle, men der er dog ingen Grund til ud af Brevet at læse, at de danske Sendemænd har næret Mistillid til Kardinalen og ment, at han var i Ledtog med Udsendinge fra Kong Philip, som skulde tage Danskerne tilfange.

Andreas og Abbed Wilhelm drog nu til Frankrig. I Dijon blev de taget tilfange af den burgundiske Hertug og Brevskaberne frataget dem, naturligvis efter Kong Philips

Ordre. Blandt Abbed Wilhelms Breve (II. 45) er en Indberetning til Erkebiskop Absalon i Kanslerens Navn, hvori Begivenhederne udførligt fortælles, og hvori det meddeles, at man havde sørget for at have Pavebrevene i to Exemplarer, og at det er lykkedes at holde det ene skjult, som nu er oversendt til den pavelige Legat Kardinal Melior. I II. 45 siges, at en Forsamling af Prælater skal forhandle Sagen 7. April, og hvis man ikke da kommer til et Resultat, ved et nyt Møde en Maaned senere, 7. Mai. Saavel Indberetningen til Absalon som det Brev, hvormed Andreas oversender de pavelige Brevskaber til Kardinallegaten (II. 65) er officielle Dokumenter, begge udfærdiget i Begyndelsen af 1196, kort efter at de var kommet ud af Fangenskabet.

Fra Fangenskabet retter Abbed Wilhelm et kraftigt Formaningsbrev til Kong Philip (II. 25), et Brev, der efter sin hele Form har Karakteren af en officiel Kundgørelse om Philips Optræden; det kan dateres de første Maaneder af 1196. II. 81 a er et samtidigt Privatbrev til Abbeden af S. Genovefa med en kort Forklaring om Sagen, der naturligvis havde til Hensigt at tilskynde Adressaten til at gøre sin Indflydelse gældende hos Kongen. Om en privat Henvendelse om Hjælp til Subdiakonen Centius (II. 51) er fra Opholdet i Rom eller fra Tiden for Forhandlingerne i Frankrig, lader sig næppe bestemme; det samme gælder II. 52, der er en Billet, som Overbringeren af en mundtlig Besked skal aflevere. Modtageren maa være en underordnet Person, da han for sin Tjeneste skal have fem Mark Sølv, og ikke som den overleverede Overskrift angiver en Kardinal, da Wilhelm dog næppe kunde byde en Eminence 2—300 Kr. for hans Ulejlighed. II. 53, der ligeledes er en Følgebillet for Overbringeren af et Brev til Centius, hører utvivlsomt ogsaa hjemme i denne Sammenhæng.

Endelig er det sandsynligt, at ogsaa to andre af de overleverede Breve stammer fra Wilhelms Ophold i Frankrig i 1196 efter Fangenskabet i Dijon. Allerede Suhm har fremsat den Formodning, at II. 47 og 48 b er Dele af det samme Brev, saaledes at 48 b er Indledningen. Der er her

givet et Tilbageblik paa Forfatterens Ungdom i Paris; han siger, at han i omtrent 50 Aar har tilhørt St. Victor, og hermed stemmer, at S. Genovefa-Kirkens Kanniker, hvortil Wilhelm hørte, i 1147 blev regelbundne efter St. Victors Regler. Han ønsker Bekræftelse paa sin oprindelige Stilling som Kannik i S. Genovefas Kapitel, fordi dette vil være ham til Trøst og Hjælp i al hans Trængsel. En saadan Bekræftelse paa hans Stilling i det franske Kapitel kunde netop være af stor Betydning for ham under Opholdet i Paris, da endog den personlige Sikkerhed var truet, og Brevet er sikkert derfor skrevet i 1196, muligvis til Paven, men efter forskellige Enkeltheder i Brevet at dømme snarere til en fransk Gejstlig. Endelig hører efter Index de tabte Breve II. 4—9 med til denne Sag, men det er ikke udelukket, at de i Index givne Register er at henhøre til nogle af de bevarede Breve, der saaledes maa være kommen paa forkert Plads i Overleveringen. Forvirringen i denne kunde tyde i denne Retning; naar Hans Gram saaledes har formodet, at No. 7 i Index er det samme Brev, der nu staar som No. 77, kan dette se overmaade rimeligt ud, men saa vage Registernes Udtryk er, lader der sig herom ikke sige noget med Sikkerhed.

Efter Hjemkomsten har Wilhelm skrevet tre Breve i Sagen. I. 31 er et Bønskrift til Paven i Ingeborgs Navn, I. 30 en Henvendelse fra Kong Knud til Paven, der meget kraftigt, næsten truende opfordres til at skaffe den forskudte Dronning hendes Ret, og I. 33 en lignende Henvendelse til Kardinalerne i Kongens Navn; der kan ikke være Tvivl om, at alle tre Breve virkelig er afsendt, men de maa alle betragtes som personlige Henvendelser og ikke som officielle Dokumenter. Henvendelsen var frugtesløs.

Først da Innocens III. i Begyndelsen af 1198 havde bestøget Pavestolen, blev Sagen taget op paa ny, men heraf er ringe Spor i Abbed Wilhelms Brevsamling. II. 37 er et personligt Brev til Kong Knud om det glædelige Rygte, at Ingeborgs Sag nu bliver bragt i Orden; det maa sikkert

henføres til 1200, da der var lagt Interdikt over Frankrig, og Kongen gav sig Mine af at ville bøje sig.

Af det foregaaende turde fremgaa, at der blandt Brevene, som angaar Ingeborgs Ægteskabssag, er nogle faa officielle Aktstykker eller Diplomer, nemlig: II. 79, II. 22, II. 26, II. 45.

Endvidere er der et større Antal Breve, som ikke har en officiell Karakter, og som maa regnes till personlige eller private Breve, selv om mange af dem efter Lejlighed og Indhold har været af ikke mindre Betydning i den omhandlede Sag end de officielle Dokumenter. Disse private Breve er: II. 23, II. 24, II. 61, I. 32, II. 77, II. 27, I. 34, I. 35, II. 33, II. 81 a, II. 51, II. 52, II. 53, I. 31, I. 30, I. 33, II. 37, II. 48 b + 47.

Ogsaa et Par andre vigtige historiske Begivenheder har sat sig Spor i Abbed Wilhelms Breve, saaledes Guldhalm Klosters Grundlæggelse og de Stridigheder, der hænger sammen dermed. I Index opføres Lib. II Nr. 10 et Brev med følgende Regest: *Monachis Sancti Michaelis mittitur ab abbate Wilhelmo in qua idem monachi ad præfixum sibi diem evocantur.* Nu mangler dette Brev ganske vist i Samlingen, men der kan efter Regesten ikke være Tvivl om, at det har været en Stævning til Munkene fra St. Michaelis Kirke i Slesvig. Det drejer sig om den samme Strid, som omtales i det Skrift, der er overleveret i Resens Auctarium om Guldhalm Klosters Grundlæggelse i Aaret 1191¹. Der berettes her udførligt om den store Fordærvelse, der raadede blandt Cluniacenserne ved St. Michaelskirken, og Biskop Valdemars Beslutning om at reformere Munkesamfundet ved at flytte det hen et andet Sted, hvortil han valgte Guldhalm, hvorhen en Del af Munkene flyttede, og hvortil Biskop Valdemar lagde en Del af sit eget Gods foruden gammelt Kirkegods og naturligtvis det meste af, hvad der hørte til St. Michaelskirken. Nogle af Munkene kunde dog ikke finde

¹ Gertz Scriptorum minorum II. 142 ff. først trykt i S. R. D. V. 379.

sig i den nye Tugt og vendte tilbage til St. Michaelskirken og genoptog deres syndige Levned. De nægtede at have indvilget i Klosters Flytning, krævede Godset tilbage og overfaldt endog Guldholmmunkene med Vold. Striden indankedes for Paven, der satte Ribebispen Omerus og Abbed Wilhelm til Dommere; disse ordnede saa Sagen efter at have forhandlet med Kong Knud, Hertug Valdemar og Erkebiskop Absalon. No. 11 betegnes i Regesten: De assignatione bonorum illius Ecclesiae Griseis. Der gøres i dette Brev Rede for Sagen, og Godset tildømmes Cistercienserne; dette er altsaa ligefrem Dommen, og No. 12 er Indberetningen til Paven om Sagens Forløb. Baade No. 10 (c: Regesten), 11 og 12 er altsaa oprindelig virkelige Diplomer.

Da Grundlæggelsen af Guldholt efter Gertz Note falder 1191, og Bisp Valdemar er den, der flytter Klostret, medens der siden ikke er Tale om hans Mening men om Hertug Valdemars Patronat, er det sandsynligt, at Striden har haft nogen Sammenhæng med Bisp Valdemars Oprør i dette Aar. Sandsynligvis er vore Dokumenter dog først fra 1192, da der nødvendigvis maatte hengaa nogen Tid med at faa Sagen behandlet; først er der, som det staar i den Resenske Fundatio, indsendt en Relation til Paven — sandsynligvis fra Kapitlet, da Biskop Valdemar havde forladt sit Stift, — derefter er der beskikket Dommere, som skulde have Tid til Sagens Behandling og endelig gøre Indberetning om Afgørelsen til Paven. Man har i Rom været underrettet om Bisp Valdemars Machinationer og stiller derfor ganske naturligt Spørgsmaalet, om Klostret stiller sig under Hertugens Patronat; det er ogsaa ganske naturligt, at Curien til Dommere beskikker Bispen i Nabostiftet og den ansete og kyndige Abbed.

Lib. II. 46 handler aabenbart om den samme Strid (Nigri consurgent in Griseos); men det er kun en Sammenstyknung af Skriftsteder. Der er her to Muligheder: enten er det en Del af et virkeligt Brev til Paven med Klage over St. Michaels-Cluniacenserne, eller det er en blot Betragtnung over den forargerlige Sag. I første Tilfælde skulde altsaa

Begyndelse og Slutning være udeladt og da Wilhelm har optaget de ovenfor omhandlede Documenter i Brevsamlingen, ses det ikke, hvorfor han her skulde have udslettet ethvert Spor af, at han havde affattet den Klage, der foranledigede, at Paven overdrog ham og Ribebispen at dømme i Sagen; det er da overvejende sandsynligt, at dette Brev blot er fingeret. Endelig hører ogsaa II. 48 herhen. Begyndelsen viser, at det ikke er et virkeligt Brev til Paven; hvis han ikke vidste, at Paven var underrettet, vilde han gøre det, men nu o. s. v. Dette Brev er en evident Fiction, hverken officielt eller privat Brev.

Disse fem Breve er saaledes meget lærerige for Abbed Wilhelm og Karakteren af hans Brevsamling. I nær Tilknnytning til disse Breve kan omtales et, der staar i Samlingen som II. 44. Det er skrevet i Kongens Navn til Paven og er en Klage over Biskop Valdemar af Slesvig og hans Forræderi mod Riget, eller rettere en fornyet Klage med Udtryk af Forbauselse over, at den hellige Stol endnu intet har foretaget mod den oprørske Biskop, skønt Erkebispen og hans Lydbisper har indsendt Beretning till Paven om Sagen. Det reale Hovedpunkt i Brevet er dog i Virkeligheden, at Kongen vil forsvare, at han holder Biskopen i Fængsel, da dette var et eklatant Brud paa Kirkeretten. Brevet II. 44 maa anses for et officielt Dokument.

Et andet Forhold af Vigtighed, som har sat sig Spor i Abbed Wilhelms Breve, er den danske Gejstligheds Forhold til den norske Erkebiskops Strid med Kong Sverre. Erkebispen af Nidaros søgte Tilflugt hos Absalon 1191, og danske Prælater støttede ham i hans Forsøg paa at finde Bistand hos Paven. I Erkebiskop Eriks Navn skrev Abbed Wilhelm en ret udførlig Klage til Paven (I. 24), som ganske har Karakteren af et officielt Dokument; antagelig skal det dateres 1192, da det er skrevet inden den pavelige Banbulle over Sverre blev udstedt. II. 2 vedrører ogsaa denne Sag.

En hel Række Breve af højst forskellig Art vedrører danske Kirke- og Klosterforhold. Af særlig Interesse er det lange og lidenskabelige Klagebrev til Erkebiskopen i Lund

over Kardinal Fidentius, der som pavelig Udsending var her i Landet, uden at det med Sikkerhed kan siges, hvad hans egentlige Ærinde var. Det er sikkert, att han opkrævede Penge og i hvert Fald efter Abbed Wilhelms Mening for lovlig haardt frem (I. 25). Det er ikke blot et virkeligt Brev men har ogsaa Karakteren af en officiel Klage over Overgreb mod det Kloster, som Wilhelm havde Ansvaret for; det kan, efter hvad vi ellers ved om Kardinal Fidentius Ophold i Danmark, dateres til 1197.

Et officielt Dokument er ogsaa II. 80, en Klage skrevet i Absalons Navn til Paven over den svenske Erkebiskop og hans Suffraganbisper, der ikke vil bøje sig for Lunds Erkestols Overhøjhed. Ogsaa II. 69 til Biskopen i Odense er af officiel og tjenstlig Karakter. Det samme gælder II. 50, der er rettet til Præmonstratenserabbeden Hugo og drejer sig om Abbed Johannes i Lund, og om II. 16, der dog kun er Begyndelsen af et Brev til Biskopen af Skara.

Om mange Breve er det vanskeligt at sige, til hvilken Kategori man vil henregne dem; de omhandler vel Klosters Forhold til andre Klostre eller kirkelige Myndigheder, men har dog en saa personlig Karakter, at de ikke kan kaldes officielle Dokumenter. Saaledes er der nogle til Wilhelms Nabo Abbed Valbert i Esrom Kloster (I. 36, 37, 38 og II. 35); ligeledes er Brevet II. 36 til Abbeden i Næstved og II. 39 til Prioren i Kongehelle Kloster at betragte som Privatbreve. Brevet til den kendte sællandske Stormand Ebbe Sunesøn, hvori Forfatteren beklager sig over mange forskellige uheldige Forhold for hans Kloster, naturligvis for at paakalde Hjælp, vilde jeg ogsaa kalde et Privatbrev (I. 39). Ogsaa II. 19, hvoraf dog kun Begyndelsen er bevaret, er formodentlig rettet til Ebbe Sunesøn.

Blandt Brevene til andre kirkelige Stiftelser er dog ogsaa Breve, som maa kaldes officielle Skrivelser, saaledes et til Jomfruklostret i Roskilde (I. 27) og to til Jomfruklostret i Slangerup (I: 28, 29). De af Langebek og Suhm givne Dateringer af disse Breve er der ikke noget sikkert Holdepunkt for. Brevet II. 55, som er rettet til Biskopen af Schwerin,

er noget uklart, da det er et i ganske almindelige Vendinger holdt Takkebrev, men det maa dog formodentlig være mere officielle kirkelige Anliggender, der har foranlediget det.

Et rent Privatbrev er Brevet til de to Kongedøtre, der gaar i Kloster (I. 26), som indeholder baade venskabelige Formaninger og Ros. En lignende Karakter har Brevene til Biskop Thrugot af Børglum, II. 41 og 66, og II. 42 til Provsten for St. Thøger i Vestervig, der vel kan dateres fra 1185 eller et af de nærmest følgende Aar. De indeholder baade Venskabsforsikringer og Formaninger og Irettesættelser, men da Abbed Wilhelm ingen kirkelig Myndighed havde over disse forskellige gejstlige Personer, kan Brevene ikke betegnes som officielle Aktstykker, selv om Brevskriveren kan siges at tale i Embeds Medfør eller til Bedste for den Institution, han tjener.

Iøvrigt er Brevene om Abbed Wilhelms Kloster og dets økonomiske Forhold af meget forskellig Art. Brevet II. 14 til Beboerne i Lyngby og Helsing Sogne om at yde Tjeneste ved Klosters Byggeri er skrevet i Absalons Navn; det er en biskopelig Ordre og saaledes et officielt Dokument, men det lader sig næppe gøre med Sikkerhed at datere det til 1175, fordi Klosteret omkring ved dette Aar blev flyttet til Æbelholt, da der ligesaa vel kan være Tale om senere foretagne Byggearbejder. Brevet II. 43 er en Supplik til Paven og drejer sig om Beneficier for Klosteret. Endelig er det samme Tilfældet med II. 18, der er en Klageskrivelse, hvis Begyndelse vel er gaaet tabt, men som dog ses at være en Paakaldelse af Erkebispens Hjælp mod en Mand, der tilegner sig noget af Klosters Jord, og et lignende Brev til en pavelig Legat II. 17. Brevet II. 58, hvori Broder Daniel kaldes tilbage, maa være Abbedens Optagelse af en Munk, som har forladt Klosteret, og kan da ogsaa betegnes som et officielt Aktstykke, medens Forholdet er tvivlsomt med to Breve til Kansleren Andreas Sunesøn, II. 59 og II. 2; navnlig for det sidste Vedkommende, da det kun er et Brudstykke.

Private Breve til Erkebispem og Roskildebispem om Klosters økonomiske Forhold og Paakaldelse af Hjælp i

Almindelighed er i stort Antal optaget i Samlingen; hertil regner jeg II. 21, 28, 31, 34, 62, 64, 67. Ligeledes II. 49 til Biskop Peder Sunesøn i Roskilde, og det er sandsynligt, at flere Breve, hvis Addressat ikke er sikker, er rettet til den samme Mand, før han blev Biskop, formodentlig medens han endnu opholdt sig i Paris for at studere; saaledes II. 30, der blot indeholder Forsikringer om Venskab og Hengivenhed.

Endelig findes ikke faa Breve til gamle Venner indenfor den franske Gejstlighed; ogsaa disse handler af og til om virkelige, konkrete Spørgsmaal af kirkelig Natur, som II. 20, der advarer imod Simoni i Anledning af et bestemt foreliggende Tilfælde, hvis Natur dog ikke nærmere kan bestemmes, da Brevets Begyndelse mangler. Noget konkret Indhold er der ogsaa i II. 57 til Wilhelms Ven Abbed Stephan af St. Geneviève, og II. 63 hvori Wilhelm fortæller, at han er kommen til Paris.

Mange af disse Breve indeholder dog ogsaa kun Forsikringer om Hengivenhed og Venskab og almindelig holdte Udtalelser om Fromhed og Gudsfrygt; saaledes II. 56 til Gosvin, formodentlig en fransk Gejstlig, som jeg dog foreløbig ikke formaar at identificere. Af lignende Karakter er II. 15, II. 29, II. 38, II. 32, II. 54, II. 60, og II. 68. Trøstebreve, Anbefalinger og Formaninger til ikke angivne Personer, som ikke lader sig bestemme, hører naturligvis ogsaa hjemme blandt Privatbreve, saaledes II. 40. Endelig er der en Del Billetter, som er medgivet Overbringeren af et Brev, og som blot indeholder en Anbefaling til Adressaten om at stille sig velvilligt til den paagældende Sag, hvorom der iøvrigt ganske mangler Oplysning, saaledes II. 70 og flere lignende. Til denne Kategori hører ogsaa nogle, som kun er en Begyndelse til Breve, som II. 71 og 72, og om hvis Indhold intet kan siges; muligvis har disse korte Breve dog aldrig været benyttet til virkelige Breve, men er kun affattet som Paradigmer paa Indledninger til fornemme gejstlige og verdslige Personer. Om II. 75 og 76 kan det vistnok med Sikkerhed siges, at de er rent fingerede; dette gælder muligvis om flere i det foregaaende omtalte Breve, hvis Adressat

og Hensigt var vanskelig at bestemme, og det kan i hvert Fald fastslaaes, at saadanne Breve ikke nogensinde har været officielle Aktstykker eller Diplomer.

Endelig er der en Række Breve, der diskuterer kanonistiske Spørgsmaal; det er efter Angivelsen i Index de første 23 Breve i første Bog; heraf er dog No. 1, Slutningen af 17. Brev og 18—23 gaaet tabt. De fleste af disse Breve omhandler Spørgsmaal om Ægteskabets Stilling indenfor kanonisk Ret, og man fristes derfor ved første Øiekast til at sætte dem i Forbindelse med Abbed Wilhelms Virksomhed i Dronning Ingeborgs Sag; det er ogsaa meget vel muligt, at det er denne Sag, der er den oprindelige Aarsag til, at Wilhelm kommer til at sysle indgaaende med de matrimoniale Sager, men da der i disse Breve omhandles mange Spørgsmaal, som ikke har Forbindelse med de i Ingeborgs Sag foreliggende konkrete Retsspørgsmaal, kan der ikke være Tale om, at Brevene har været opfattet som Indlæg i den franske Sag, ganske særlig da de omhandlede Retsspørgsmaal var stærkt drøftede overalt i den kanonistiske Literatur i den sidste Halvdel af 12. Aarhundrede. Brevene er formede dels som Svar paa Spørgsmaal rejst af en anden Kirkemand i Breve til Wilhelm, dels som Spørgsmaal af Wilhelm rettet til Paven, hvorefter følger Svar, der angives at komme fra den hellige Stol.

No. 2 omhandler i Korthed Ægteskab mellem Frie og Trælle og mellem Trælle indbyrdes. Begyndelsen, som er abrupt, giver en Henvisning til en frankisk Synode; ganske vist staar i vor Overlevering Numerian eller Vermatiam, men det rigtige Navn Vermeriam (den franske By Verberie) ses af Gratian (C. 29 q. 2 c. 4), der anfører dette Sted af Synodebeslutningen, som ogsaa er trykt i Mon. Legg. I. 22. Brevet er ogsaa i det følgende sammenstykket af Citater af en Synodebeslutning Cabilnonense (Aar 813 i Chalons-sur-Saône) og Steder fra Petrus Lombardus og Gratians Behandling af det foreliggende Spørgsmaal (jfr. ogsaa Gandulphus Behandling IV. 288—89, som Wilhelm ganske vist næppe kan have kendt, da denne Summa var lidet udbredt, men som viser tilbage til de fælles Kilder).

Endnu mere iøjnefaldende er Wilhelms Fremgangsmaade i No. 3, der behandler Affinitas og Consangvinitas. De mange kanonistiske Kilder, som han citerer, kunde vække Forestilling om stor Belæsthed, og Suhm har — ganske vist i Reglen forgæves — eftersøgt de anførte Steder hos Gregorius, Isidorus, Paverne Zacharias og Julius etc. Suhm har rigtig fundet, at alt dette findes anført af Gratian, og hvis han var Kilden for det foreliggende Brev, havde Abbed Wilhelm samlet forskellige Steder i Dekretet til en Fremstilling; dette Arbejde er imidlertid allerede gjort af Petrus Lombardus i Sentent. Lib. IV Distinct. 40 og 41, hvormed Wilhelms Brev stemmer ganske nøje overens, saa nøje, at der ikke er Tvivl mulig om, at Wilhelm direkte har afskrevet Petrus.

Det samme Forhold møder os i de andre her omhandlede Breve af kanonistisk Indhold, baade naar de er affattet i Wilhelms eget Navn, og naar de fremtræder som Svar fra Paven. Alle disse Breve kan derfor ikke betragtes som virkelige Breve, men er let gennemsigtige Fictioner, eller smaa Fremstillinger af kanonistiske Spørgsmaal, muligvis til Belæring for yngre Gejstlige i de danske Kirker og Klostre, eller de skyldes blot Forfatterens Lyst til at fremstille enkelte vigtige Punkter ved at excerpere større Værker; en saadan Forfatterglæde var ogsaa i Middelalderen ganske almindelig, og noget andet Maal behøver Wilhelm ikke at have haft. Det er givet, at disse Breve intet har med virkelige Breve at gøre, end mindre er officielle Aktstykker eller Diplomer. At datere dem lader sig ikke gøre.

Det vil af det foregaaende fremgaa, at kun et ringe Antal af Samlingens Indhold er officielle Aktstykker; største Delen af Brevene maa anses for Privatbreve, der er af en væsentlig anden Karakter end de egentlige Diplomer; det maa endvidere herved bemærkes, at Forfatteren aabenbart, da han samlede Brevene, ofte har udeladt forskellige gængse Formler i Salutation og lignende. Nu er det ganske vist ubestrideligt, at Afgrænsningen af, hvad man vil forstaa ved

officielt Dokument ikke er ganske klar; vil man nemlig hertil kun regne Dokumenter udfærdiget til retsligt Brug, bliver man vanskeligt stillet med de talrige Aktstykker, som svarer til, hvad man i nyere Tid kalder en Embedsskrivelse, og det vil dog falde naturligt at regne saadanne Breve med til de officielle Akter, som jeg i det foregaaende har gjort det.

Efter det ovenfor udviklede kan følgende Breve anses for oprindeligt at have været officielle Aktstykker eller Diplomer: Lib. I. No. 24, 25, 27, 28, 29. Lib. II. No. 2, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 22, 25, 26, 43, 44, 45, 50, 55, 58, 65, 69, 79, 80.

Vanskeligere er Spørgsmaalet om en Del af Privatbrevenes og de smaa Billetters Oprindelse; ganske vist gør mange af dem Indtryk af at være fingerede, at være tænkt som stilistiske Paradigmer, men med Sikkerhed kan kun siges, at Brevene af kanonistisk indhold er rent fingerede, da iøvrigt vor Viden om Tidens kirkelige Forhold er saa begrænset, at der bag et Brev kan ligge reale Forhold, som vi ikke har Midler til at oplyse. Det er dog overvejende sandsynligt, at de korte Billetter, som kun er Begyndelsen til Breve, er fingerede Paradigmer, og saaledes som de er overleverede uden det egentlige Brev, er de i hvert Fald ikke virkelige Breve.

Fra det 11. og 12. Aarhundrede er en Række Samlinger af Breve bevaret, og disse er af højst forskellig Karakter, som det vel foreløbig ikke er let helt klart at bestemme, da meget Materiale kun er daarligt eller slet ikke udgivet. Som bekendt er en Del af Gregor VII.s Registrum bevaret, uden al Tvivl af kirkepolitiske Grunde, medens den fuldstændige Samling er gaaet til Grunde 1198. Dette Register har naturligvis kun indeholdt virkelige og officielle Breve, og det samme gælder forskellige andre Samlinger, som af praktisk-politiske Grunde er foretaget af forskellige Gejstlige. Imidlertid sammenstillede man ogsaa Breve med pædagogisk Formaal for Øje, som Mønster for Affattelsen af Breve til Brug ved Undervisningen af unge Gejstlige eller Munke, og i saadanne Samlinger findes optaget saavel Dokumenter af stor

historisk Vigtighed, som private Breve og fingerede Breve, som behandler Emner, der var af Betydning for de unges Opdragelse til at forme deres Tanker i et klart og smukt Sprog. Ofte findes ligefrem særlige Samlinger af Formler som i Ulrich af Bambergs Brevbog. Derved opstaar den Mulighed, at de virkelige Breve og Dokumenter, som er optaget, er bleven stilistisk overarbejdet og saaledes ikke har bevaret deres autentiske Karakter, hvilket naturligvis altid maa mane til Forsigtighed i Brugen ved rent historiske Undersøgelser; de klassiske Citater, ogsaa af Kirkens Klassikere, theologiske og kanonistiske, er næppe ofte oprindelige, men giver Brevsamlingen en litterær Karakter, som det ogsaa ses i de Lærebøger i at skrive Breve, der er bevaret, f. Ex. af Petrus af Blois og Alberik af Monte Cassino, der er meget lærerige for Anvendelsen af Brevsamlinger fra den ældre Middelalder. Der udvikler sig her en særlig Litteraturgenre, hvis historiske og litterære Betydning i hvert enkelt Tilfælde nøje maa prøves, da historiske Dokumenter og litterære eller videnskabelige Afhandlinger her findes sammenblandet paa ofte meget vilkaarlig Maade.

Abbed Wilhelms Samling, som er den eneste, der er opstaaet indenfor den danske Kirkes Litteratur og derfor kan gøre Krav paa ganske særlig Interesse, skal ses paa denne Baggrund, og dens Værdi og Betydning vil først blive klar, naar hvert enkelt af de deri indeholdte Breve er bleven nøjagtig interpreterede, saavel deres Indhold som den stilistiske Form.

William Norvin.
